

QISHLOQ XO'JALIGIDA YER RESURSLARIDAN SAMARALI FOYDALANISH

Yusupov Yunus Jumabek o'g'li

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7192769>

Yer munosabatlari – bu yerdan foydalanish, unga egalik qilish va uni tasarruf etish bilan bog'liq ijtimoiy munosabatlardir. Ular fuqarolar, korxonalar, davlat organlari hamda boshqa xo'jalik va o'zga faoliyatlar subyektlari orasida kelib chiqadi. Qonun bilan tartibga solinib, ular yer huquqi munosabatlariga, ya'ni yerdan foydalanish sohasidagi iqtisodiy munosabatlarni mustahkamlashning huquqiy shakliga aylanadi. Ularning bevosita obyekti – har xil maydonga, joylashgan o'rniga, sifati va mo'ljallangan maqsadiga ega yer uchastkalaridir. Jamiyatning yer tuzumi – bu jamiyatda yerga mulkchilikning qonun bilan belgilangan shakllari, unda xo'jalik yuritish, yerga egalik qilish, yerdan foydalanish shakllari va yer tuzish, yerni taqsimlash tizimi va uni tartibga solish usullari asosida jamiyatda yuzaga kelgan barcha yer munosabatlari yig'indisidir. Jamiyatning yer tuzumi o'zgarishsiz qolmaydi; u evolutsiya asosida radikal islohotlar asosida, ayrim hollarda esa revolutsiya natijasida ham o'zgarishi mumkin. Ma'lumki, qishloq xo'jalik yerlarining aksariyat qismi qishloq xo'jaligi tovar mahsulotlari yetishtiruvchilarga foydalanishga berilgan. Shu nuqtayi nazardan, quyidagilar tovar qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetishtiruvchilar jumlasiga kiradi: □ qishloq xo'jaligi kooperativlari (shirkat xo'jaliklari), boshqa qishloq xo'jaligi korxonalari, muassasalari va tashkilotlari, shu jumladan qishloq xo'jalik mahsuloti yetishtirish va uni realizatsiya qilishni amalga oshiruvchi qishloq xo'jaligiga ixtisoslashgan xo'jaliklararo korxonalar va tashkilotlar;

- o'zlariga uzoq muddatli ijaraga berilgan yer uchastkalaridan foydalanilgan holda tovar qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi bilan shug'ullanuvchi, yuridik shaxs huquqiga ega bo'lgan, mustaqil xo'jalik yurituvchi subyekt hisoblangan fermer xo'jaliklari;
- o'ziga berilgan yer uchastkasida oila a'zolarining shaxsiy mehnati asosida mayda tovar qishloq xo'jaligi mahsuloti yetishtirishni va uni realizatsiya qilishni amalga oshiruvchi dehqon xo'jaliklari;
- o'ziga berilgan yer uchastkasida oila a'zolarining shaxsiy mehnati asosida mayda tovar qishloq xo'jaligi mahsuloti yetishtirishni va uni realizatsiya qilishni amalga oshiruvchi dehqon xo'jaliklari;
- jamoa bog'dorchiligi, uzumchiligi va polizchiligi mahsulotini yetishtirish hamda realizatsiya qilishni amalga oshiruvchi bog'dorchilik – uzumchilik va polizchilik shirkatlari;

- o'zlari yetishtirgan qishloq xo'jaligi mahsulotlarining bir qismini realizatsiya qilgan taqdirda noqishloq xo'jalik korxonalarini, muassasalari va tashkilotlarining yordamchi xo'jaliklari;

- foydalanilishi yirik tovar qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini (paxta va boshqali don ekinlari yetishtirishni) tashkil etish bilan bog'liq qishloq xo'jaligiga mo'ljallangan yerlar ustuvor ravishda qay usuliga asoslangan qishloq xo'jaligi kooperativ (shirkat xo'jalik) lariga doimiy egalik qilishga beriladi.

Sabzavot – poliz ekinlari, kartoshka yetishtirish, bog'dorchilik va uzumchilik uchun, shuningdek chorvachilik ehtiyojlari uchun belgilangan qishloq xo'jaligiga mo'ljallangan yerlar yuridik va jismoniy shaxslarga egalik qilishga (shu jumladan fuqarolarning meros qilib qoldiriladigan umrbod egalik qilishiga), foydalanishga yoki ijaraga berilishi mumkin. Qishloq xo'jaligiga mo'ljallangan yerlardan foydalanish sohasida yer egalari, yerdan foydalanuvchilar va ijarachilarga qator majburiyatlar ham yuklatilgan. Bunday majburiyatlar, Yer kodeksining 48-moddasiga binoan quyidagilardan iboratdir:

1) biznes – rejalarda tuproq unumdorligini oshirish va yerlardan oqilona foydalanish yuzasidan aniq tadbirlarni nazarda tutishlari zarur;

2) mintaqa sharoiti va xo'jalikning asosiy ixtisosligiga muvofiq ilmiy asoslangan almashlab ekishni, dehqonchilikning eng samarali va iqtisodiy jihatdan oqilona tizimlarini xo'jalikning ishlab chiqarishiga joriy etishlari zarur;

3) haydaladigan yerlar asralishi va imkoni boricha kengaytirilishini ta'minlashlari zarur;

4) meliorativ jihatdan nobop sug'oriladigan yerlarni kompleks rekonstruksiya qilishlari, pichanzor va yaylovlar suv chiqarishlari hamda ularning holatini yaxshilashlari zarur;

5) xo'jalikning butun ichki sug'orish va kollektor – zovur tarmog'ini hamda undagi inshootlarni texnikaviy jihatdan soz holatda saqlashlari zarur; 6) qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini sug'oriladigan yerlarni sho'r bosishi va zaxlanishiga, yerlarni va suv manbalarini ifloslanishi hamda zararlanishiga yo'l qo'ymaydigan usullar bilan amalga oshirishlari shart;

7) qishloq xo'jalik ekinlari va ko'p yillik daraxtzorlarni parvarish qilishning suvni tejaydigan texnologiyalarini, sug'orishning ilg'or usullarini joriy etishlari zarur;

8) Yer Kodeksi hamda boshqa qonun hujjatlariga binoan yerlarni muhofaza qilish chora - tadbirlarini qurishlari shart. Yuqorida qayd qilingan majburiyatlarni bajarish so'zsiz qishloq xo'jaligiga mo'ljallangan yerlardan foydalanish samaradorligini oshiradi, qishloq xo'jaligi mahsulotlarining miqdori va sifatini yaxshilaydi. Qishloq xo'jalik yerlaridan foydalanish haqida so'z yuritilar ekan, ushbu yerlardan asosiy foydalanuvchi, ijara huquqi asosida foydalanayotgan

qishloq xo'jaligi kooperativlari (shirkat xo'jaliklari) to'g'risida ham qisman to'xtalib o'tish maqsadga muvofiqdir. Yer Kodeksining 49-moddasida qayd qilinadi, "Qishloq xo'jaligi kooperativi (shirkat xo'jaligi) – tovar qishloq xo'jaligi mahsuloti yetishtirish maqsadida pay usulida asoslangan qishoq xo'jaligi korxonasining asosiy tashkiliy - huquqiy shakli". Qishloq xo'jaligi kooperativiga (shirkat xo'jaligiga) foydalanish huquqi bilan berilgan yerlar jamoa egaligidagi yerlardan va fuqarolarga dehqon xo'jaligini yuritish uchun berilgan yerlardan iborat bo'ladi hamda ulardan faqat belgilangan maqsadda foydalaniladi.

REFERENCES

1. Babajanov A.R., Roziboyev S.B., Abdurahmanova I.Q. Yerdan foydalanish asoslari (o'quv qo'llanma). T.: TIMI, 2016.
2. Гарипова А.Н. Прогнозирование и планирование использования земельного фонда Узбекистана на современном этапе. – М-Т.: МИР, 2019.
3. Муратова М. М., Султонов К.М, Белова Н. Совершенствование управления земельными ресурсами в муниципальном образовании. Вестник КФУ. Казань, 2021.